

Journalist: Mari Rollag Evensen
Tittel på prosjekt: Statens ansvar for nordsjødykkerne
Hvor og når: Publisert i Rogalands Avis fra april til juni 2005
Redaksjon: Rogalands Avis
Adresse: Postboks 233, 4001 Stavanger
Telefon: 51 82 20 00
Kontaktperson: Mari Rollag Evensen, Verven 2B leilighet 307, 4014 Stavanger.
Mobil: 95 04 52 83

INNLEDNING:

Hør på gærningene!

Hvordan startet saken? Det hele ble satt i gang av en "vanlig" postlistesak som stod på trykk i vår avis fredag 1. april 2005. Denne nyhetsartikkelen ble skrevet av min kollega Marie von Krogh, som gjennom Fylkesmannens postliste hadde funnet et brev om at NOPEF, Petroleumstilsynet (Ptil) og Oljebedriftenes landsforening (OLF) og tilsvarende i Storbritannia og Nederland skulle få i stand et system for helsekontroll av nordsjødykkere.

Søndag 3. april hadde jeg kveldsvakt, og midt i politirunder og annet forefallende arbeid ringte en "gærning" som sa han hadde en masse informasjon om saken som hadde stått på trykk i vår avis. Telefonen ble satt over til meg, og det tidligere nordsjødykker Rolf Guttorm Engebretsen (heretter RGE), talsmann for Nordsjødykkeralliansen (NSDA), fortalte meg, fikk meg til å avtale et møte med ham den søndagsvakten. I utgangspunktet ville han komme med et tilsvarende svar på artikkelen, men jeg fikk ham også til å fortelle litt mer om sin bakgrunn og dykkersakens historie.

Omfanget av hans historie og de påstandene han kom med, gjorde at jeg ikke kunne gå dypere inn i saken akkurat den kveldsvakten. Vi trykket hans tilsvarende svar som en nyhetsartikkel mandagen etter, og jeg begynte det virkelige arbeidet.

Men alt er jo skrevet før...

Problemstilling: RGE hevdet hardnakket at staten med viten og vilje hadde latt pionerdykkerne nærmest være forsøkskaniner for å få opp oljen. Dette har han stått

fast på i flere år, og hevdet i flere medier ettersom dykkersaken har vært oppe. Dermed var det egentlig ikke noe nytt. Men når det stod en mann foran meg og var skråsikker på at det burde kunne bevises, kunne det jo hende han hadde rett.

Ulike sider ved denne saken var belyst gjennom media en rekke ganger før. Vi hadde lest om grufulle ulykker, tidligere supermenn som nå var sosialklienter eller regelrett grønnsaker, granskingen av disse forholdene og erstatningen dykkerne fikk tilkjent og utbetalt i 2004. Men så vidt jeg kunne huske, har det hele tiden blitt sett på som et hendelig uhell. Staten burde ha gjort noe mer for å undersøke hvor farlig dette var for pionerene, men kunne med den tids kunnskap ikke forutse hva som ville skje med dypdykkerne i ettertid.

Min største utfordring ble dermed å finne ut hva som egentlig var skrevet før, og om det virkelig gikk an å tilføre denne saken noe nytt. Jeg fant kjapt ut at det som fikk den første ballen til å begynne å rulle, i all hovedsak startet med en artikkel publisert i Dagens Næringsliv i 1999. Den avslørte at en skremmende høy prosentandel tidligere nordsjødykkere har begått selvmord. Samtidig sliter mange med psykiske problemer, konsentrasjonsvansker, muskel- og skjelettplager, lungekreft og andre krefttyper, samt en rekke andre lidelser og sykdommer. Lossius-kommisjonen, granskingskommisjonen som gjorde ferdig sitt arbeid i 2003, førte senere til at mange dykkere fikk utbetalt over to millioner kroner i erstatning.

På tross av at det kunne virke som om løpet var kjørt, valgte jeg å "høre på gærningene". Jeg begynte derfor mitt arbeid under den foreløpige hypotesen: "Visste staten hva som kunne skje da de sendte dykkere ned til så store dyp som ble gjort under utbyggingen av Norge som oljenasjon?"

ARBEIDET VIDERE

Lese, lese, lese...

Skriftlige kilder: Siden saken allerede var mye omtalt, bestemte jeg meg for at min første oppgave måtte være å finne ut hva som egentlig var skrevet før. Jeg brukte dagvis på å søke i Atekst etter tidligere artikler, og tok utskrifter av alle og sorterte dem kronologisk. Samtidig startet jeg å søke etter offentlige dokumenter som omhandlet saken. I alle avisartiklene var det henvist til granskingsrapporten og andre

offentlige dokumenter (komité- og stortingsinnstillinger samt andre offentlige tilsyn som er nevnt i rapporten) i forbindelse med erstatningsavgjørelsen fra 2004, og jeg skaffet meg disse gjennom ODIN. I første rekke måtte jeg finne ut nøyaktig hva det siste granskningsutvalget konkluderte med, og hvordan dette avvek fra det RGE mente. Jeg snakket mye med ham, både gjennom møter og over telefonen, leste og søkte på nettet. I begynnelsen var det som å famle i blinde – jeg visste ikke helt hva jeg lette etter, men passet på å utvide kildetilfanget etter hvert som jeg jobbet. Gjennom de skriftlige kildene kom jeg over en rekke personer som hadde uttalt seg og/eller jobbet saksfeltet tidligere, både tidligere dykkere, politikere og forskere.

Jeg fulgte fremdeles utvalget som skulle overvåke helsen til nordsjødykkere, og ved en tilfeldighet oppdaget jeg at det bare var fremtidens dykkere som skulle tas med i dette arbeidet. Dette syntes jeg var påfallende – gjennom mitt arbeid med de skriftlige kildene hadde jeg funnet ut at det ennå ikke fantes en fullstendig statistikk over de tidligere nordsjødykkernes helse. Dermed ble saken som ble publisert 21. april vinklet på dette. Undersaken beskriver det faktum at det totalt er 400 dykkere som har dypdykket etter olje, men ikke alle disse er undersøkt. For meg ble det påfallende – hvordan kunne staten da være sikker på at ingen ville bli skadet igjen?

Både denne og den neste artikkelen ble laget for å holde saken varm. Det var lett å følge saksgangen til utvalget som skulle etablere systemer for å sjekke dykkerhelsen. I en liten redaksjon er man dessuten avhengig av å publisere. Dessuten hadde jeg tro på at artikkelen jeg planla var så mye sterkere, og i samråd med redaksjonsledelsen mente jeg det var lurt å "varme opp" leserne og friske opp kunnskapene rundt emnet.

Gjentakelser blir sosialpornografi...

Fremstillingsform: Ganske tidlig i prosessen avgjorde jeg i samråd med redaksjonsledelsen at det ikke var aktuelt å vektlegge ulykker og dykkernes personlige erfaringer. Dette ble for første gang gjort stort i DNs nevnte artikkel, og fortsatte i andre medier i årene som fulgte. Jeg forstod raskt at dersom det skulle ha noe for seg å jobbe med denne saken, måtte vi fokusere på de opplysningene som ikke var åpent tilgjengelig, eller som hadde blitt glemt i tidligere runder. Derfor ble alle artiklene med unntak av én presentert som vanlige nyhetsartikler.

Siden så mye av saken dreide seg om beslutninger og dokumenter, fikk vi en utfordring hva angikk bildebruk. Det var naturlig å be om NSDA og dermed RGE om

kommentarer etter hvert som saken skred frem, og derfor er det han som pryder mange av oppslagene. Når Kontroll- og konstitusjonskomiteen etter hvert kom inn i bildet, fikk vi muligheten til å vinkle på flere ansikter. Sett i ettertid var nok dette en artikkelserie som kunne vært presentert langt mer spennende.

En av sakene ble til en reportasje. Under arbeidet med saken hadde jeg mye kontakt med RGE, og han opplevde at drapstrusler mot ham ble gjenopptatt da han begynte å figurere i våre spalter. Informasjonen politiet kunne gi om denne saken var mangelfull, da alle anmeldelser utenom den siste var henlagt. Derfor ble reportasjen den beste måten dette kunne presenteres på.

Dokumentene som dukket opp

Hemmelige brev: Helt siden 4. april hadde jeg opparbeidet meg en samling av muntlige kilder. Denne gruppa besto av tidligere dykkere, interesseorganisasjoner, politikere og ansatte og tidligere ansatte i statlige myndigheter og oljebransjen. Noen av dem ble senere sitert på opplysninger og utsagn som åpne kilder, og andre forble skjulte. Gjennom min kildepleie med disse høyst forskjellige menneskene fikk jeg de to dokumentene som ble publisert i artikkelen som sto på trykk mandag 25. april.

Det ene var et brev som var sendt fra Arbeidstilsynet til Utenriksdepartementet i 1967. På den tiden var det Arbeidstilsynet som var tilsynsmyndighet for dykkervirksomheten i Nordsjøen. Tilsynet ba departementet om å skaffe dem amerikanske forskningsrapporter "da de for tiden arbeider med dykkerproblemer". Jeg visste at dykking i Nordsjøen for alvor startet på 1970-tallet, og de første dykkertabellene, som det her var snakk om, kom langt senere.

Det andre brevet var sendt fra et britisk universitet til Arbeidstilsynet i Norge i 1969. En britisk lege skriver at han gjerne vil samarbeide med Norge i forskningen på umiddelbare virkninger av dypdykking (trykkfallssyke), samt virkninger av mer langsiktig art, som beinmargssvinn. "For noen år siden fant vi ut at medisinsk oppfølging og nøysom rekompresjon forhindrer trykkfallssyke, selv om vi ikke kan utelukke det helt. Beinmargssvinn må ses på som en av de større farene ved arbeid under høyt trykk. Altfor mange unge menn ble krøplinger (...)"

Da jeg først fikk se disse dokumentene, hadde jeg vondt for å tro at de var det sprengstoffet de viste seg å være. Hvis de var ekte, kunne de snu opp ned på spørsmålet om staten hadde ansvar for skadene dypdykkerne ble påført. Grunnen til at jeg var skeptisk, var at jeg ikke kunne skjønne at andre journalister hadde sett dem

før. I ettertid har jeg begynt å helle mot at andre journalister sannsynligvis har sett dem før, men at de ikke har sett verdien av dem.

Den metodiske utfordringen ble å finne ut om dette innholdet stemte. Dokumentene kunne være falske. Jeg fant dem ikke beskrevet i Lossius-kommisjonens granskningsrapport. En av mine kilder mente at disse dokumentene befant seg i kommisjonens arkiv, som er unntatt offentlighet med klausuler på fra 60 til 80 år. Dette klarte jeg ikke å få verifisert før artikkelen ble trykket.

Jeg forsøkte en henvendelse til statsarkivet for å undersøke om dokumentene var tilgjengelig der, men kom aldri så langt at jeg fikk vite om de var unntatt offentlighet. I stedet slo jeg sammen Lossius' konklusjon med Stortingets vedtak. Kommisjonen mente at staten hadde objektivt ansvar, men etter Justisdepartementets lovavdeling sin gjennomgang av kommisjonens innstilling, konkluderte stortingspolitikere med det motsatte. Jeg konkluderte med at politikere ikke kunne ha stemt som de gjorde dersom de hadde kjent til disse dokumentene.

Mulig gjenopptakelse av saken

Publiseringen: Samtidig hadde NSDA helt siden erstatningsspørsmålet ble avgjort, brevvekslet med ulike politikere for å få dem til å gjenoppta saken. Denne korrespondansen hadde NSDA gitt meg kopier av. I tillegg hadde POTs overvåkning av Rolf Kahrst Hansen blitt kjent høsten 2004, og denne informasjonen var et sentralt indisium på statens omgang med dypdykkerne. Jeg hadde også snakket med flere av politikere i Kontroll- og konstitusjonskomiteen, som jeg visste at vurderte å gjenoppta saken nettopp på grunn av POT-saken og press fra dykkerne. Jeg endte med å bruke sunn fornuft. Det var påfallende at en gruppe mennesker konkluderer med at staten ikke har ansvar for noe, og samtidig avgjør at den samme staten skal utbetale millionerstatning til en yrkesgruppe. Jeg ringte komiteens leder Ågot Valle, fortalte om dokumentene og tok hennes reaksjon med i saken.

De neste artiklene besto i å følge komiteens beslutning og fremdriftsplan. Mens jeg holdt på med dette, ringte plutselig kontortelefonen min. Damen presenterte seg og sa hun jobbet i Arbeidstilsynet, som var avsender og mottaker for de to dokumentene jeg hadde skrevet om et par dager tidligere. Hun ville bare spørre meg om hvor jeg hadde fått disse dokumentene fra, sa hun. Jeg forklarte at jeg nok ikke kunne fortelle henne det, ba om telefonnummer og sa jeg skulle ringe henne tilbake. Etter rådslagning med kolleger ringte jeg tilbake, og spurte henne om hvorfor hun hadde

ringt meg. Hun forklarte at det ikke var hun, men sjefen hennes, som lurte. Sjefen kunne fortelle at det var hans sjef igjen som egentlig kom med spørsmålet. Fra øverst i næringskjeden fikk jeg vite at det var Arbeids- og sosialdepartementet som opprinnelig hadde kommet med forespørselen – det samme departementet som behandlet granskningsrapporten fra 2003.

Jeg forklarte at jeg nok dessverre ikke kunne oppgi hvor dokumentene kom fra. Det ville være i strid med kildevernet. Personen i andre enden av telefonlinjen forsøkte ikke engang å overbevise meg. Jeg grep i stedet muligheten til å spørre hvorfor det var så interessant at jeg hadde sett dokumentene og omtalt dem i vår avis. ASD svarte at dokumentene lå i Lossius-kommisjonens arkiv. Dette var den endelige bekreftelsen på det jeg allerede nesten visste, og ga meg mer enn nok til å skrive saken som sto på trykk fredag 29. april.

De to siste nyhetsartiklene vi trykket, var oppfølginger av komiteens beslutninger.

KONSEKVENSER

- Mot slutten av april bestemte Kontroll- og konstitusjonskomiteen på Stortinget for å se på saken på nytt. Etter å ha trykket artikkelen 25. april, mottok jeg henvendelser fra komitépolitikere som ønsket kopi av saken min for å bruke den som dokumentasjon da spørsmålet skulle opp.
- ASD henvendte seg til meg for å undersøke hvor jeg hadde fått dokumentene fra.
- Flere tidligere nordsjødykkere har jobbet lenge for sin sak. Etter at de ble tilkjent erstatning uten at staten innrømmet ansvar, ga de ikke opp. De kjempet og kjemper videre for det de mener er rett, og uttrykte flere ganger til meg at de følte seg forbigått av andre medier så snart erstatningen var utbetalt. I arbeidet med sakene ble jeg flere ganger rost med at "Endelig ville noen høre på dem".

KILDEGRUNNLAG

Generelt om kildebruk:

Skjulte/åpne: Både mine muntlige og skriftlige kilder finnes som både åpne og skjulte. Det er alltid en diskusjon om hvorvidt kilder skal få opptre skjult – deres troverdighet står i fare for å synke proporsjonalt med hvor skjulte de er. I denne saken var tilfellet at jeg aldri ville ha fått informasjonen dersom jeg ikke kunne ha lovet kildene vern. I den strenge teorien kan en aldri være helt sikker på om en anonym kilde er troverdig, og det er fortsatt opplysninger vi ikke har publisert fordi jeg ikke har kunnet ettergå dem godt nok.

De muntlige

-
- Tidligere nordsjødykkere samt tidligere ansatte andre steder i bransjen
 - NSDA
 - OffshoreDykkerUnionen (ODU)
 - NOPEF
 - Petroleumstilsynet (Ptil)
 - OLF
 - Forskere og andre nåværende og tidligere ansatte i helsevesenet
 - Politikere
 - Andre nåværende og tidligere offentlig ansatte

De skriftlige

-
- Avisartikler gjennom Atekst
 - Lossius-kommisjonens NOU 2003:5 samt andre dokumenter fra ODIN
 - "Helsestatus hos Nordsjødykkere", Haukeland Sykehus (2003)
 - Brevveksling mellom NSDA og politikere, samt dokumentasjon som NSDA hadde samlet
 - Tidligere ukjente dokumenter: Brev fra Arbeidstilsynet til Utenriksdepartementet, datert 1. august 1967 samt brev fra et britisk universitet datert 10. juli 1969.

ARBEIDSTID?

Fordi mange av de tidligere dykkerne er trygdede og ikke jobber på dagtid, måtte jeg bruke mang en telefontime lenge etter arbeidstid. Jeg hadde også kontakt med personer som bodde i utlandet, og dette krevde at jeg brukte fritiden min på å snakke med de som oppholdt seg i en annen tidssone.

Jeg leste hundrevis av sider, til sammen vil jeg anslå mellom 2000 og 4000. Årsaken til at det totale anslaget er såpass vidt, er at jeg leste en rekke store dokumenter som jeg av ulike grunner ikke kunne ta vare på. Fra jeg startet arbeidet med saken 4. april og til forløsningen mot slutten av måneden, leste jeg gjennomsnittlig uavbrutt i tre timer hver dag – inkludert helgedager. Hadde jeg avspasering, leste jeg da også.

SPESIELLE UTFORDRINGER?

Gærningene...

Ikke A4: Som nevnt lider mange av nordsjødykkerne av senskader, og det er ikke det samme å henvende seg til dem som til en hvilken som helst annen interesseorganisasjon. Fordi mange av dem er trygdede og ikke jobber på dagtid, måtte jeg bruke mang en telefontime lenge etter arbeidstid. I tillegg har de kjempet så lenge for saken sin at de ved første øyekast kan virke ensporede og ja, fulle av konspirasjonsteorier, og jeg tror dette er en av årsakene til at mange journalister og redaksjonsledere kanskje har droppet saken før alt er kjørt.

Journalister blir altfor godt vant med mennesker som vi oppfatter som "normale" på en del områder, og jeg kan vel uten å fornærme noen si at ikke alle tidligere nordsjødykkerne faller innunder dette konstruerte mønsteret. At jeg ovenfor har brukt ordet "gærning" ved et par anledninger, er ikke ondsinnet ment. Jeg tror at journalister er akkurat like konservative som alle andre – og mange har lett for å skyve fra seg personer som ikke opptre eller lever som det vi oppfatter som A4-mennesker. Arbeidet med denne saken åpnet øynene mine nettopp på dette området, og lærte meg at noe mer enn sunn skepsis ikke er godt for noe. En gang

hørte jeg noen bruke uttrykket "Hør på gærningene", og jeg følte at det er dekkende for hva jeg gjorde i denne saken.

Journalister jager ikke alltid i flokk...

Utfordringen: Det var hele tiden en utfordring å holde koken med et arbeid som ingen andre redaksjoner kastet seg på. Det er lett å tenke at "siden ingen andre gidder å jobbe med dette, er det da virkelig viktig"? De tidligere nordsjødykkernes historie er behandlet av både myndigheter og media tidligere, og det er for lett å tenkte at "de har jo fått erstatningen sin, er det ikke i orden da?". Men selv om granskningskommisjonen som avsluttet sitt arbeid i 2003 konkluderte med at staten har ansvar for dykkernes skader, konkluderte Stortinget med det motsatte.

Dessuten er saksuniverset som beskrevet svært omfattende, og historiene er sterke. Å treffe mennesker som har fått livet ødelagt opplevde jeg som tungt, og å høre deres til tider groteske fortellinger om ulykkene de hadde vært vitne til, enda verre.

Jeg måtte gi meg...

Ikke "ferdig": I ettertid kan jeg ikke finne noen andre måter jeg kunne ha løst denne saken på. Det eneste som til tider plager meg er at jeg på sett og vis aldri ble helt "ferdig". Politikerne krevde ingen ny gjennomgang av saken, men dykkerne fortsetter å kjempe for sin sak. Staten har fortsatt ikke erkjent ansvar for skadene som de tidligere nordsjødykkerne lider av, selv om flere av opplysningene i mine artikler kan tyde på det motsatte. Rolf Guttorm Engebretsen har ikke sluttet å få drapstrusler, og får heller ikke bevist hvor de kommer fra.

Jeg byttet arbeidsoppgaver kort etter at Kontroll- og konstitusjonskomiteen avviste gjenopptakelse av dykkernes sak. Dermed fikk dekningen av saken en naturlig pause – frem til jeg eller noen andre velger å ikke bare gå i dybden, men helt til bunnen.

Stavanger, januar 2006

Mari Rollag Evensen

VEDLEGG:

- 1. april:** Skal overvåkes – Nytt samarbeid om Nordsjødykkere
- 4. april:** Kritisk til overvåkning – Nordsjøalliansen tror ikke på felles helsekontroll
- 21. april:** - De løper fra ansvaret sitt
- 23. april:** Skal rapportere i løpet av året
- 25. april:** Staten ble advart mot dypdykkfarene
- 26. april:** Får omkamp
- 27. april:** Skal se på dykkersaken – Enstemmige komitépolitikere sa ja i går
- 29. april:** Fikk aldri vite – Advarsel fra 1969 unntatt offentlighet
- 7 mai:** Lar seg aldri knekke av drapstruslene
- 8. juni:** SV vil gi mer til pionerdykkerne
- 9. juni:** Tapte